

29. Мазоха Г. Український письменницький епістолярій другої половини ХХ століття: жанрово-стильові модифікації : монографія / Мазоха Г. — К. : Міленіум, 2006. — 344 с.
30. Назарук М. Українська епістолярна проза кінця ХVІ — поч. ХVІІ ст. : дис. ... канд. філол. наук / Назарук М. — К., 1994. — 192 с.
31. Ткачівський В. Німецькомовне листування Івана Франка як літературознавче джерело: дис. ... канд. філол. наук / Ткачівський В. — Івано-Франківськ, 1997. — 198 с.

В статье рассмотрены аспекты дружеской переписки Б. Гринченко из Трохимом Зинькивским и Иваном Зозулей, проанализированы основные принципы дружественных писем, определена концепция эпистолярия знаковых фигур.

Ключевые слова: *эпистолярий, дружеская переписка, дружественные письма.*

In the article the aspects of friendly correspondence of B. Grinchenko and Trokhimom Zin'kivskim by Ivan Zozuley are considered, basic principles of friendly letters are analyzed, certain conception of epistolaryius of sign figures.

Key words: *epistolaryiy, friendly correspondence, friendly letters.*

Торговець Ю. І., викладач кафедри англійської філології
Гуманітарного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка

КАТЕГОРІЯ «ОБРАЗ АВТОРА» В ТЕКСТАХ ЕСЕ

Статтю присвячено дослідженню однієї із основних категорій тексту — образ автора, зроблено спробу дослідити засоби вираження образу автора в текстах есе.

Ключові слова: *модальність, категорія «образ автора», суб'єкт оповіді, продуцент мовлення.*

Дослідження будь-якого тексту здебільшого зосереджується на виявленні його базисних мовленнєвих одиниць і способу їх поєднання та викладу, проте воно не повинно обмежуватися лише аналізом такого типу, адже, як влучно зазначила Н. С. Валгіна: «Таке вивчення не може виявитися повним і адекватним, якщо оминуть таке важливе для творення і сприймання тексту поняття як авторська модальність, яка об'єднує всі одиниці тексту в єдине смислове і структурне ціле цитати, сентенції і афоризми» [1, 115].

Категорія модальності (ставлення того, хто говорить до зображуваної дійсності), в свою чергу, тісно пов'язана з іншою текстовою категорією — образом автора, який більшістю вчених (В. А. Кухаренко, З. Я. Тураевой, Н. С. Валгіной) розглядається як ідейно-стилістичний центр тексту. Незважаючи на важливість категорії «образ автора», в сучасній текстуальній лінгвістиці стан дослідження цієї текстової категорії в текстах есе, характеризується відсутністю ґрунтовних праць, що і зумовлює актуальність нашої розвідки.

Мета статті полягає у виявленні особливостей функціонування категорії образу автора в текстах есе. Поставлена мета передбачає розв'язання таких *завдань*: з'ясувати сутності текстової категорії «образ автора»; дослідити експліцитні засоби вираження образу автора в текстах есе.

Термін «образ автора» надзвичайно плідно використовувався в теорії і практиці стилістичного аналізу тексту, особливо в 60-80-х роках ХХ ст. Дослідженню цього питання було присвячено роботи А. Мороховського, О. П. Воробьевої, В. А. Кухаренко, З. Я. Тураевой, Н. С. Валгіной.

Термін «образ автора» в науковий обіг увів академік В. В. Виноградов у 1920-х роках і розробляв його протягом усього життя у низці статей і монографій. У теоретичних дослідження В. В. Виноградова образ автора трактується як словесно мовленнєва структура, яка пронизує систему художнього твору і яка визначає взаємозв'язок усіх його елементів [2, 151—152]; образ автора — це не просто суб'єкт мовлення, досить часто він навіть не названий в структурі художнього твору, це концентроване втілення суті твору, яке об'єднує всю систему мовленнєвих структур персонажів у їх співвідношенні з оповідачем, розповідачем, розповідачами і через них стає ідейно-стилістичним осередком, фокусом цілого [2, 118]. Отже, за В. В. Виноградовим, образ автора — це, перш за все, ідейно-стильова категорія тексту, глибоко індивідуальна, яка постає у його художньо-мовленнєвому вираженні, підборі лексичних одиниць та особливостях композиційної побудови. Оскільки В. В. Виноградов «“образ автора” розглядав як єдиний стилетворчий фактор, що охоплює всю систему виразних засобів» [8, 5], і визначав його зв'язувальним елементом на рівні змісту, певним ідейним осередком твору, можна вважати, що категорія образу автора є основою цілісності тексту і саме тому повинна розглядатися як один із основних текстотворчих елементів будь-якого тексту.

З центральною позицією категорії «образ автора» погоджується В. А. Кухаренко, трактуючи її як «наскрізний образ твору, його глибино з'єднувальний елемент, який сприяє об'єднанню в єдине ціле окремих

частин, пронизує його єдиною свідомістю, єдиним світоглядом, єдиним світовідчуттям» [5, 186–187]. Образ автора — це універсальний метаобраз, який, з одного боку, показує багатогранну особистість автора, а з іншого, — виступає певною мовленнєвою структурою, яка обумовлює взаємодію всіх елементів тексту [3, 96].

Варто розглянути точку зору Н. С. Валгіної на осмислення категорії «образ автора», яке вона тлумачить у такий спосіб: «образ автора — це суб'єктивізація, тобто творча свідомість суб'єкта в його відношенні до об'єктивної дійсності» [1, 62]; «...особове відношення до предмету зображення, втілене в мовній структурі тексту (твори), — і є образ автора» [1, 63].

Н. С. Валгіна пропонує певну структуру образу автора, перелічує його складові компоненти, серед яких суб'єкт оповіді та продуцент мовлення (*производитель речи*). Ієрархію взаємозв'язку даних понять можна зобразити таким чином:

Структура категорії «образ автора» за Н. С. Валгіною

Як бачимо, образ автора є вершиною трикутника, базовим поняттям. Для того, щоб досягти результатів і розв'язати завдання цієї статті, потрібно докладніше зупинитися на вищезазначених поняттях «суб'єкт оповіді» та «продуцент мовлення». У термінах Н. С. Валгіної продуцент мовлення — це реальна людина, автор тексту, суб'єкт, яким написано твір: «Перше поняття в цьому ряду — продуцент мовлення (реальний виробник мови) — навряд чи викликає різні тлумачення. Це очевидно: кожен текст, літературний твір створюється, «твориться» конкретною особою. Будь-яка стаття в газеті, нарис, фейлетон; будь-яке наукове висловлювання, так само як і художній твір, кимось пишеться, інколи в співавторстві (наприклад, І. Льф і Е. Петров та ін.)» [1, 59]. Суб'єкт оповіді якісно відрізняється від продуцента мовлення — це форма, в якій подається, презентується твір від першої особи — «я» автора чи «я» персонажа, від вигаданої особи — відсторонено, безособово: «Як писати? Виявляючи свій особовий початок або приховуючи його, відсторонюючись від написаного, нібито це зовсім і не його, автора, творіння» [1, 60].

Потрібно зазначити, що всі три поняття важливі і невід’ємні одне від одного: «Суб’єктом мови може бути власне автор, розповідач, оповідач, видавець, різні персонажі. Проте все це об’єднується, висвічується відношенням автора — світоглядним, етичним, соціальним, естетичним. Це втілене в мовній структурі тексту особове відношення до предмету зображення і є образ автора, той цемент, який сполучає всі елементи тексту в єдине ціле» [1, 62].

Тексти есе мають свої особливості у вираженні категорії «образ автора». Дослідження текстів есе засвідчило, що до безпосередніх експліцитних засобів вираження присутності автора можна віднести вживання особового займенника «Я» та присвійних займенників. Наприклад: *I dine very often in restaurants because the nature of **my** trade makes it convenient: but if **I** thought that by dining in restaurants **I** was working for the creation of communal meals, **I** would never enter a restaurant again; **I** would carry bread and cheese in **my** pocket or eat chocolate out of automatic machines* [9].

У цьому фрагменті особовий займенник «я» виконує функцію інтимізації викладу, показує, що автор є учасником співбесіди, і виражає своє особистісне ставлення та почуття. Вживання паралельної конструкції та анафори підсилюють авторську позицію негативного ставлення до перетворення ресторанів на їдальню, надають висловлюванню категоричного звучання.

Проте нерідко в межах одного есе відбувається зміна маніфестанта образу автора з особового займенника «я» на інклюзивний займенник «ми», за допомогою якого автор «приєднується до числа суб’єктів поточної ментальної інформації, тобто адресат набуває статусу співрозмовника міркувань» [4, 115]. Наприклад: ***My** correspondent says, «Would not our women be spared the drudgery of cooking and all its attendant worries, leaving them free for higher culture?» The first thing that occurs **to me** to say about this is very simple, and is, **I** imagine, a part of all **our** experience. If **my** correspondent can find any way of preventing women from worrying, he will indeed be a remarkable man. **I** think the matter is a much deeper one. First of all, **my** correspondent overlooks a distinction which is elementary in our human nature. Theoretically, **I** suppose, every one would like to be freed from worries. But nobody in the world would always like to be freed from worrying occupations. **I** should very much like (as far as my feelings at the moment go) to be free from the consuming nuisance of writing this article. But it does not follow that **I** should like to be free from the consuming nuisance of being a journalist. Because **we** are worried about a thing, it does not follow that **we** are not interested in it. The truth is the other way. If **we** are not interested, why on earth should **we** be worried* [9].

У розглянутому прикладі за допомогою переходу від особового займенника «я» до інклюзивного «ми» автор спочатку наближає розповідь до себе, розкриваючи свої світоглядні позиції, викликаючи уважного читача до дружньої співрозмови, а потім інкорпорує своє авторське «Я» в «МИ», яке постає співучасником мислення, де «єдиним суб'єктом мислення виступає як певний мислячий колектив, певний багатомісний суб'єкт, певний внутрішній мікросоціум» [7, 37]. «Ми» сприймається як колективна свідомість, як збірне поняття, а есеїст у цьому випадку виходить за межі свого авторського «я», яке було виражене особовими та присвійними займенниками, і прагне до максимальної соборності, генералізованого позначення людей взагалі. «“Ми” — це і аудиторія і читач і взагалі всі люди. Це будь-хто, кожний з нас, але ніхто конкретно» [6, 172].

Окрім вищезазначених маніфестантів, вираження образу автора в текстах есе, позиція автора безпосередньо експлікується за допомогою композиційно-мовленнєвої форми (далі — КМФ) «розсуд». В. А. Кухаренко зазначає, що КМФ «розсуд» — це «завжди узагальнене представлення авторської точки зору, воно автономне і може бути застосовне до декількох схожих ситуацій, а не лише до тієї, у зв'язку з якою виникло. Ця логічно-сміслова універсальність міркування, його генералізуюча сила відриває його від конкретного сюжету, тому автор укріплює його когезію з попереднім контекстом, починаючи міркування спеціальними лексичними маркерами, що посиляють читача до викладеної раніше ситуації» [5, 135]. Розглянемо приклад: ***Roughly speaking, there are three kinds of people in this world. The first kind of people are People; they are the largest and probably the most valuable class. We owe to this class the chairs we sit down on, the clothes we wear, the houses we live in; and, indeed (when we come to think of it), we probably belong to this class ourselves. The second class may be called for convenience the Poets; they are often a nuisance to their families, but, generally speaking, a blessing to mankind. The third class is that of the Professors or Intellectuals; sometimes described as the thoughtful people; and these are a blight and a desolation both to their families and also to mankind. Of course, the classification sometimes overlaps, like all classification*** [10].

Такими лексичними маркерами КМФ роздуму в наведеному прикладі є: *The first kind of people, The second class, The third class*, котрі допомагають прослідкувати логіку руху думок автора есе, який постійно перебуває у встановленні власної точки зору та експлікації її читачу.

Роздум в художньому тексті виконує функцію рупора авторських ідей, які безпосередньо виражають його світобачення, саме завдяки цьому стає можливим контакт адресанта з адресатом. Проте потрібно

підкреслити і визначальну роль вставних конструкцій: *Of course, for convenience, indeed (when we come to think of it), generally speaking, Roughly speaking*, які не несуть нової інформації, а лише певним чином оцінюють, уточнюють основне повідомлення і відображають ставлення автора до інформації, що подається в тексті.

Саме за допомогою КМФ «роздум» розкривається образа автора як людини мислячої, яка перебуває у постійній саморефлексії, адже домінують у виявленні авторського «я» є способи вираження авторських думок, їх розгортання та доведення, саме тому основною є ментальна сфера, тобто процес авторських роздумів. Таким чином, можна вважати, що образ автора в есе постає, перш за все, як образ «людини мислячої» [7, 36] і глибоко інтелектуальної, адже авторські думки постійно перебувають у становленні. Оскільки есе характеризується відсутністю сюжету, то являє собою низку роздумів есеїста: особистість автора полемізує сама з собою у формі так званого монодіалогу (термін Л. В. Садикової).

Таким чином, в есе будь-якого типу створюється образ інтелектуального автора, адже основна увага адресата спрямована не на власне тему, а на авторську манеру, її розкриття, на розпізнання авторових імпліцитних й експліцитних засобів, що у певному розумінні нагадує гру, правила якої відомі як адресатну, так і адресату. Образ автора постає як особистісна точка зору, і тому читач цікавиться не стільки фактами, скільки тим, як саме їх осмислює і подає автор.

Отже, в даній розвідці ми з'ясували структурні компоненти текстової категорії образу автора, якими є суб'єкт оповіді та продуцент мовлення і, спираючись на отримані дані, диференціювали поняття «образ автора есе», а також дослідили засоби вираження категорії образу автора в текстах есе.

Перспективи дослідження ми вбачаємо в подальшому визначенні текст-типологічних особливостей есе, а також в проведенні паралелей та визначенні відмінностей між суміжними йому типами текстів.

ДЖЕРЕЛА

1. Валгина Н. С. Теория текста: учеб. пособие / Н. С. Валгина. — М. : Логос, 2003.
2. Виноградов В. О Теории художественной речи / В. О. Виноградов. — М. : Высшая школа, 1971. — 240 с.
3. Воробьева О. П. Текстовые категории и фактор адресата / О. П. Воробьева. — К. : «Вища школа», 1993. — 200 с.
4. Жук Л. Я. Приклад як тип тексту: лінгвостилістичні та прагматичні аспекти (на матеріалі англійської дидактичної літератури): автореф. дис...

канд. філол. наук за спец. : 10.02.04 / Жук Л. Я. / Харк. нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. — Х., 2004. — 20 с.

5. Кухаренко В. А. Интерпретация текста: учеб. пособ. [для студентов пед. ин-тов по спец. № 2103 «Иностр. яз.»] / В. А. Кухаренко. — 2-е изд., перераб. — М. : Просвещение, 1988. — 192 с.

6. Разинкина Н. М. Развитие языка английской научной литературы / Н. М. Разинкина. — М. : Наука, 1978. — 205 с.

7. Садыкова Л. В. Русское эссе XX века. Художественное своеобразие. Динамика жанра / Л. В. Садыкова. — Донецк : Норд-Пресс, 2009. — 405 с.

8. Щербакова Т. О. Автор і герой у прозі Анатолія Дімарова: еволюція взаємодії (компаративний аспект) [Текст] : автореф. дис ... канд. філол. наук за спец. : 10.01.05 / Щербакова Т. О. / Дніпропетр. нац. ун-т. — Д., 2006. — 21 с.

9. Chesterton, G. K. Woman [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.readbookonline.net/readOnLine/20626/>

10. Chesterton, G. K. The Three Kinds Of Men [Електронний ресурс]. — Режим доступу : <http://www.readbookonline.net/readOnLine/20428/>

Статья посвящена исследованию одной из основных категорий текста — образ автора, сделана попытка исследовать способы выражения образа автора в текстах эссе.

Ключевые слова: модальность, категория «образ автора», субъект повествования, производитель речи.

The article investigates one of the basic categories of the text: author's image. This research is an attempt to differentiate the ways of expression of author's image in the texts of essay.

Key words: modality, category of «author's image», subject of narration, producer of speech.